

Maletgs religios en la Currezia

Da Meraun a Mesauc e Mustér

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **L'istoricher da l'art Enrico Castellonovo (1929–2014), docent a l'Universitad da Losanna da 1964 a 1983, ha defini las Alps «carrefour et lieu de rencontre».** Quest parairi ha confermà l'istoricra tessinaisa da l'art Simona Boscani Leoni (Universitad da Berna) en ina monumental monografia davart la Currezia tranter 1150 e 1530, publicgada il 2008 per franzos (1) ed il 2017 per tudestg (2). I suonda ina recensium da l'ediziun tudestga.

Parais dadora da baselgias

Sin la cuvria dal volum stat in text che di: «Picturas dal temp medieval tardiv vi da parais dadora da baselgias èn tipicas da regions alpinas u prealpinas. Er en la Currezia, pia il Grischun, il Vnuost e parts dal Voralberg e dal chantun Son Gagl, han ins malegià tranter 1150 e 1530 blers frescos vasts e vesavels dalsunsch. Lezs mussan il pli savens in tschert sontg patrun (...). L'atura nun interpretescha quellas picturas vi da parais dadora mo en connex cun il stil da lezza giada e la pratica religiosa, mabain era cun l'urden politic correspondent. En l'intschess en dumonda eran las relaziuns da pussanza adina pli instablas. Sper l'investg ed il patrun nobel pruvavan associaziuns communalas adina dapli da controllar las baselgias e lur bains.» En sia introduziun punctuescha l'atura: «Davent dal 12avel e cunzunt dal 14avel tschientaner enfin a la reformaziun en turn 1530 (...) han ins picturà en la Currezia blers maletgs vi da parais dadora da baselgias (...). Ins tscherniva adina las parais vieutas directamain vers il vitg, la vallada u la via da transit: Ins dueva vesair quels maletgs (...). Ins picturava lezas parais oravant tut cun maletgs da sontgs, e quai plitost sontgs universals (...). Las picturas dattan perditga d'in cult popular dal sontg patrun (...). Ins mussava lez adina frontalmain (...) sco advocat da la cuminanza dal vitg tar Dieu per proteger da disgrazias sco malsognas, malaura u mort andetga senza sacraments (...). La percepziun dal destin individual e da quel da la cuminanza, sco

era la tema dal giuvenessendi, eran parts integralas da la schientscha religiosa da l'uman (...). Ils motivs privilegiads en la Currezia eran maletgs da sontgs, il pli savens quel da son Cristof» (pp. 10–12).

Uvestgs e conts

Ils maletgs dal temp medieval tardiv en la Currezia vi da parais dadora da baselgias pon derivar d'in investg da Cuir a d'in cont retic. «Quai ha lura manà a la crisa finala da la pussanza clericala e seculara da l'investg (...). Lez era manader da la baselgia diocesana ed a medem temp signur territorial da tschertas terras da l'investgieu. Tranter il 14avel tschientaner e las guerras dals purs il 1525 hai dà adina puspè conflicts tranter ils regents politics e religios (...). Sper l'elita seculara e l'investg cumpara in nov actur social, la communitad rurala. I sa tracta da dus svilups cuntracturants. D'ina vart nascha in tschert centralissem, sin stgalim politic oravant tut austriac (Tirol dal sid e Voralberg), sin stgalim religios cunzunt da dus investgs [en la segunda mesadad dal 15avel tschientaner] (...). Ils cartents sa fidavan zunt da l'influenza dals maletgs vi da las parais (...). Fitg expressiv en lez senn è l'exempel da Mesauc. Il 1481 ha il vitg fatg scriver la data da ses girament da fidaivladad a ses signur nov Gian Giacomo Trivulzio vi da l'anteriura baselgia parochiala santa Maria del Castello. Questa era situada sper il chastè dals anteriurs conts da Sax e simbolisava lur domini sin la vallada. En lezza baselgia, aifer il sectur dals maletgs dals dudesch mais, pon ins leger la suandonata inscripziun latina medievala: 'Die veneris VIII februarii homines de Musocho et de Soatia fezerunt fidelitatem in manibus magnifici domini Joh. Jacobi de Trivultio.' Quai mussa ch'ils avdants sentivan il basegn da restar fidaivels a lez eveniment. Il lieu nua ch'ins vesa l'inscripziun mussa plinavant lur fidanza en il maletg sontg ed en la baselgia parochiala (...). En las Trais Lias è naschida tranter la fin dal 15avel ed il 16avel tschientaner ina nova classa sociala superiura legitimada directamain da las vischnancas (...). Dus investgs che s'opponivan fitg fermamain a lez svilups da las autonomias com-

munalas han fatg picturar lur vopnas sin las fatschadas d'Almen e da Buond. Las tensiuns eran fitg fermas en omadus vitgs, situads en il domini territorial da l'investg (...). Uvestg Heinrich von Hennen ha fatg picturar in maletg sin la fatschada da la baselgia d'Almen, e quai gist cur ch'el publictava ses 'Missale Curreziense' per sfurzar si ina liturgia unitara (1497)» (pp. 12–15).

L'istorgia culturala surpasa ils cunfins

Simona Boscani Leoni ha illustrà l'ediziun tudestga da ses cudesch cun nundumbravlas fotografias. Quella d'ina baselgia da Feldkirch en Voralberg (p. 167) ha la fatg sezza, sis derivan da Johann Clopath (Trin Mulin) e tschellas da Stephan Kölliker (Artaphot, Ruswil/LU).

L'emprim chapitel cuntogna trais cartinas; quella da p. 22 mussa la posiziun da las baselgias medievalas descrittas. Lur glista numma er il(s) sontg(s) patrun(s) u la sontga patruna. En tscherts lieus ha l'atura resguardà pliras baselgias: Barbusch (fracziun da Damal en Vnuost, 2 baselgias), Breil (4), Cazes (2), Feldkirch (2), Meraun (3), Naturns en Vnuost (2), Prad en Vnuost (2), Razén (2), San Vitore (2). L'impressum menziuna: «Ina publicaziun da l'Institut grischun per la perscrutaziun da la cultura, en collavuraziun cun la Facultad teologica da Cuir» (p. 234). Lez institut ha schizunt finanzia l'elavuraziun da la versiun tudestga, dal rest repassada ed actualisada da l'atura. I suonda la lunga glista da las instituziuns che han sustegnì il cudesch. Ins po recumandar da sfegliar e leger quella publicaziun vairamain unica, na be a tgi che s'interessa da nossa istorgia culturala ed artistica, mabain era dals mirveglius da sias colliaziuns istoricas cun il Voralberg ed il Tirol dal sid.

1. **Simona Boscani Leoni, Essor et fonctions des images religieuses dans les Alpes. L'exemple de l'ancien diocèse de Coire (1150–1530 ca.). Berna – Berlin – Bruxelles/Brussel (Peter Lang) 2008.**

2. **Id., Sichtbar heilig. Entstehung und Funktion von Aussenmalereien im alten Bistum Chur (1150–1530). D-88161 Lindenberg i. Allgäu, Baviera (www.kunstverlag-fink.de, ISBN 978-3-89870-921-7) 2017.**